

3. Leibniz GW. Noi eseuri asupra intelectului uman. Cluj Napoca: Editura Grinta, 2003, p.380.
4. Frunză Sandu. Publicitatea construiește realitatea. Eseu despre ființa umană, religie și publicitate în societatea de consum. București: Editura EIKON, 2023, p.40
5. The Holy Bible New International Version. Thessalonians II, 2.6-7 (2001c). Grand Rapids: Zondervan NIV.
6. Freud Sigmund. Psihologia Inconștientului. Opere esențiale 3. București: Editura TREL, 2010, p.110.
7. Dumitrescu Marius. Perspective antropologice ale agresivității. In: *Violența în sport* (Eds: Sorin-Tudor Maxim, Dan Ioan Dascălu, Bogdan Popoveniuc, and Eusebiu Ionescu), Suceava: “Ștefan cel Mare” University Press, 2006, pp.18-28.
8. Banari Ion, Ojovanu Vitalie. Subiecte esențiale de bioetică în strategiile antidoping din sport. Essential bioethics topics in anti-doping strategies in sports. Важнейшие темы биоэтики в антидопинговых стратегиях в спорте. În: *Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină*, 2023, Nr. 1(94), pp.30-34.
9. Scheler Max. Poziția omului în cosmos. București: Editura Paralela 45, 2001, pp.50-59.

FILOSOFIA ÎN SINTAGMA EDUCARE-INOVARE DIN SOCIETATEA POSTPANDEMIE

Ana Pascaru, dr. hab. în filoz., conf. cercetător,

Assoc. Prof at the New-Port University,

șef Secție Filozofie, Institutul de Istorie, USM

Tamara Martin, doctorand

Institutul de Istorie, USM, Chișinău, R. Moldova

apascaru2010@gmail.com

tamaracovali.avon@gmail.com

PHILOSOPHY IN EDUCATION-INNOVATION INTO POST-PANDEMIC SOCIETY

The issue of this paper is concerning through education-innovation to knowledge the matrix of society in the XXI century. Its try to demonstrate how Information Era embedded in the knowledge-based society, in the

information and communication system or axiological decentralization by opportunities reflected in the multiple challenges present in the matrix of the society. Also, in matrix of society the renew in the challenges effect meet in pandemic, post-pandemic and curenly the belligerent one.

Problematica educație-inovare, grație ascensiunii deschiderilor Erei Informaționale ajunge a fi una de referință în cunoașterea matricei societății în secolul XXI. Discuțăm de provocările multiple cărora societatea încearcă să le găsească soluții prin oportunitățile EI înglobate în societatea bazată pe cunoaștere, sistemul informațional și comunicațional sau descentralizarea axiologică. Se atestă că, la înglobările EI în provocărise reflectă efectul pandemic, postpandemie, de curând și cel beligerant care deopotrivă bulversează condiția societății. Cumulul invocat din provocări impusionează interacțiunea, interrelaționarea, comunicarea dintre componentele matricei societății, dar și le modifică. Modificări care în condiția asimetrică a societății se încadrează în contururile *reînnoirilor* din tabloul lumii contemporane [1]. De asemenea că, *reînnoirile* din provocări au fost precedate de cele ale eticii din anii 20 ai sec. XX abordată de Edmund Husserl la interferență dintre problemă și metodă, dar și ca a o problemă individual-etica [2]. Din perspectiva filosofiei se susține că, *reînnoirile* se manifestă în provocări și în dependență de velul de cunoaștere, sensibilizare și disponibilitate a tuturor actorilor sociali acestea fie se valorifică, fie se utilizează sau doar ajung consumabile. Se constată că, *reînnoirile* din multiplicitatea provocărilor agravate de efectul pandemic ce perpetue pe toate palierele societale în post-pandemie în mare sunt tratate cu mecanisme reglatorii depășite ce nu se ridică la nivelul cerințelor, inclusiv în educație-inovare. Astfel se explică urgența în schimbarea opțiunii privind laborarea și implementarea unui mecanism pe potruva cerințelor. Altfel spus, *reînnoirile* din provocări identifică componentele responsabile în asigurarea evoluției matricei societății și conformă contemporaneității rigorii în logica administrativă și instrumentală. Cu atât mai mult cu cât, la *reînnoirile* din provocări se înscriu și cele aduse din starea beligerantă după agresiunea Federației Ruse asupra Ucrainei, începând cu 24.02.2022. Stare care s-a extins nu doar peste continentul european, ci ajunge să fie direct proporțională fie în evoluția, fie în involuția matricei societății.

Per emporiu în studiu *reînnoirile* din provocările conturate în matricea societății se investighează prin intermediul filosofiei și instrumentarul său. În această ordine de idei, cunoașterea subiectului cu suportul filosofiei și

instrumentarul acesteia, de altfel *reînnoite*, datorită deschiderilor EI nu doar asigură cercetării un cadru inter și multi disciplinar, dar și cum se pot fi valorificate oportunitățile privind cunoașterea subiectului [3]. Or, paradigma filosofiei vine la interferență și cu alte discipline care îi conferă un caracter inter și multidisciplinar și facilitează abordare sistemică și complexă a *reînnoirilor* din provocările matricei societății, inclusiv la capitolul educare-inovare. Este vorba de dezvăluirile asupra oportunităților și noilor orizonturi ale EI, dar și în conexiunea acestora cu *reînnoirile* din provocări ce influențează societatea și mediul mult mai rapid decât sunt pregătite instituțiile sociale și individul să le conștientizeze. Dezvăluiri care evidențiază că, deschiderile EI (enumărate anterior) cu susținerea oportunităților ajungând în *reînnoirile* din provocări, altfel influențează reperele axiologice în matricea societății, comportamentul individului, comunității. De asemenea, accesul nelimitat la informația științifică și mediatică, dezvoltarea rețelelor network-ului au proliferat tendințe unele chiar periculoase în raportul dintre formă și conținut, eu și celălalt, individ și instituții, inter și extra instituțional, intra și extra comunitar etc. Tendințe în care se remarcă și un fragmentarism agresiv care nu lasă loc diversității de opinii, chiar dacă înșele s-au dezvoltat astfel. Fragmentarism care deja își lasă amprenta și în modul de a gândi lucrurile înainte de a se dezvolta în acțiunile ulterioare. De aici desprindem că și în raport cu deschiderile EI, oportunitățile careia apropie noi orizonturi sunt insuficient sistematizate și abordate în complexitatea lor. Insuficiența respectivă este semnalată de nivelul sensibilizare în educare-inovare atât în matricea societății, cât și mediul. Astfel se explică invocarea argumentului privind urgența încetățenirii gândirii critice și a unui alt tip de înțelegere [4] pe toate palierele societale a *reînnoirilor* din provocări. Înțelegere în care redimensionarea preconizată se raportează atât la nevoile și necesitățile curente, dar și că acțiunile actorilor sociali responsabili de matricea societății sunt conforme pe termen mediu și lung cu realitățile în plină ascensiune. De asemenea, o înțelegere altfel înseamnă și reevaluarea capacității individului și instituțiilor de a identifica prioritățile și eficientiza mersul edificării rezilienței pe verticală, orizontală în societate și mediul.

Sine dubio, trecute prin prisma filosofiei *reînnoirile* din provocări în matricea societății și mediului elucidează ascensiunea de aspecte mai puțin cunoscute, dar cu concursul cărora se influențează toate domeniile de activitate. Aspecte cărora oportunitățile EI le-a facilitat parcursul și se cer a fi investigate în complexitatea lor și nu particular cum se întâmplă de re-

gulă. Astfel, la interferența filosofiei cu alte discipline, s-a contrurat ideea că în societate interdependențele, interacțiunile și intercomunicările se conectează la componentele matricei. În timp ce *reînnoirile* din provocări le aprofundează interdeacțiunile, interdependențele, intercomunicările, dar și interrelaționările în și dintre componentele matricei societății, ridicându-le la un alt nivel. Vorbim despre creionarea sistemică a unui nivel care cercetat în complexitatea degreveză cunoașterea aspectelor invocate, dar și reliefaarea *reînnoirilor* din interiorul componentelor deopotrivă cu transformările produse în matricea societății. În timp ce prin contemporaneitatea rigorii din instrumentarul filosofiei studiază și se cunoaște nu doar contribuția componentelor la funcționalitatea matricei societății, dar și care dintre ele devin *main-stream*, adică prioritare pentru o anumită perioadă de timp [5].

În acest sens, exemplificările se îndreaptă spre modul în care reflexivitatea filosofiei transformă digitalizarea EI din percepția de instrument în metodă care deschide orizonturile cunoașterii. Metodă care astfel înțelegeșă-facilitează accesul celorlalte metode de a beneficia de deschiderile EI, racordându-se la timpul prezent. Referitor la *reînnoirile* din provocări în matricea societății și rolul sintagmei educare–inovare metodele angajatedeopotrivă contribue la cunoașterea complexității subiectului. Cu atât mai mult, cu cât perspectiva filosofică a metodei digitalizării îi conferă și rolul de intermediar în identificarea componentei prioritare în matricea societății. Racordată la logica instrumentală și administrativă metoda *sui generis* cu celelalte metode implicate desemnează componenta educare-inovare printre cele prioritare care pentru un timp vor asigura funcționalitatea matricei societății. În aceiași cheie, această educare-inovare însemnând deliberat și educația membrilor și instituțiilor societății, dar și în comportamentul acestora în raport cu enviorementul. Altfel spus, permanentizarea componentei educare-inovare din matricea societății se cere a fi ancorată și înțelegeșă în toate domeniile de dezvoltare social-economică, social-politică sau social-culturală pentru a valorifica *reînnoirile* din provocări. De asemenea, inov educare din statut de eviniment devine o constantă pentru întreg sistemul societal necesitatea unei interpretări inter și multidisciplinară ce va ține departe unilateralul sau fragmentarismul.

În continuare componenta educare-inovare prin *reînnoirile* din provocări în matricea societății seemfătează prin schimbările care se produc și nevoia de ale înțelege [6]. În această ordine de idei, cu instrumentarul filosofiei se accentuiază pnderea educare-inovare în raport cu celelalte componen-

te în parcursul de reconstrucție a matricei societății și individului, dar și a enviorementu-lu. Parcurș care reliefează că,grație deschiderilor EI *reînnoirile* din provocări sparg toate frontirele posibile și fac accesibile noi orizonturi pentru care actorii sociali sunt insuficient pregătiți în ale cunoaște, iar enviorementul nu întârzie să se răzbune. De asemenea că, *reînnoirile* din provocări în matricea societății înseamnă o revărsare peste toate domeniile de înțelegere a cunoașterii deschiderilor civilizționale (societatea bazată pe cunoaștere, oportunități) EI, dar și cele culturale ce înglobează noile rizonturi care prin educare-inovare să perpetuie.

Desigur, în matricea societății educare-inovare ajunge să reprezinte hârta de turnesol ce modelează înțelegerea unei altfel de conexiuni cu oportunitățile din deschiderile EI și cele culturale. De ce? Deoarece raportul dintre entitățile respective în conexiune permanentizează nevoia educării actorilor sociali în vederea cunoașterii inovărilor care se produc rapid. Astfel înțelegerea conexiunea, adică prezența educare-inovare pe toate palierele societale în condițiile EI certifică valorificarea reperelor axiologice, dar și cunoașterea aspectelor ce se conturează și ajung manifeste în matricea societății. Cu remarcă că, *reînnoirile* în provocările din educare-inovare se încetățenesc la nivel de comportament instituțional și individual în toate domeniile de activitate, inclusiv în cele intra și extra comunitare; intra și extra generaționale, profesionale etc.

Nu mai puțin interes prezintă conexiunile educare-inovare prin prisma creșterii rolului științei în spațiul public. Creștere care se înscrie în reintegrarea fundamentelor cunoașterii și acribiei și eficientizează parcursul identificării oportunităților responsabile pentru perpetuarea reciprocă în matricea societății și enviorement. Pe de o parte, sustenabilitatea căilor responsabile de continuitate în educare-inovare și înnobilarea culturală din tradiție, tradițiile privind încetățenirea lor în matricea societății. Pe de alta, argumentarea temeiniciei integrării educare-inovare în tradițiile filosofiei, astfel conectându-se reciproc în *reînnoirile* din provocări în realitățile sociale. Realități în care modul de valorificare a deschiderilor civilizționale și culturale prin educare-inovare, ajungând o componentă indispensabilă pentru toate domeniile de activitate devine cheia succesului. În acest sens, abordarea epistemică întreprinsă asupra deschiderilor civilizționale și culturale facilitează atribuirea *reînnoirilor* din provocări în matricea societății și enviorementului orizonturi pe dimensiunea viitorului la timpul prezent. Cu atât mai mult cu cât, se conturează prezente în *reînnoirile* din provocări și responsabile pen-

tru educare-inovare de tendințe manifeste peste întreaga realitate, inclusiv cea socială și environmentul. De asemenea că, tendințele nefiind absolvite de *reînnoirile* din provocări formal diferite, în esența sunt interconectate, interdependente și interacționează. Or, inovarea poate cel mai elocvent reflectă acest lucru, deoarece nu numai că, le înglobează, le evidențiază ci le și pregătește terenul. Teren care înseamnă de rând cu perpetuarea rezultatelor, în special reproductibilitatea celor științifice și umanizării digitale, dar strâns legat de cel al *environmentul-ui* din care habitatul uman continuă să fie parte integră [7].

Un alt aspect, deloc de neglijat, ține de cercetarea inovării din acțiunile societale prin care se certifică legătura indispensabilă cu modul în care acestea întrunesc și valorifică *reînnoirile* din provocările educării. Discutăm de o realitate în care spargerea frontierelor dintre societăți transformă statutul-inovării, aceasta ajunge o componentă constantă și nu doar una declarativă în implementarea oportunităților din procesul educațional pe toate palierele societale. Deoarece, inovarea reprezintă nu doar finalitatea rezultatelor și a produselor obținute, dar ea înșiși este generatoare de reproductibilitatea acestora în condițiile în care îi sunt respectate cerințele din provocări. Cerințe caracterul cărora fiind unul complex și implementarea lor se impune a fi pe potrivă în mediul social. Or, acestea doar la suprafață par a fi facil de abordat și valorificat, dar care de fapt denotă prezența unor profunzimi insuficient de cunoscute. În condițiile în care înșiși cunoașterea devine vulnerabilă, chiar dacă s-ar părea că, periodizările cea culturală - *Postmodernism* și alta civilizațională - *Era Informațională* i-ar aduce mai multă revelație. Dar șirul continue deoarece ne semnificativ sensibilizată inovare/ inovațiile în dependență de fructificarea asigură perpetuarea patrimoniului umanității și civilizațiilor pe Terra.

Drept exemplu, *reînnoirile* din provocările deschiderilor au impulsionat educația și inovarea nu întotdeauna conforme cu realitățile unei comunități. În această ordine de idei, susținem că atunci când mediul social din punctul de vedere al dezvoltării social-economice este net inferior *reînnoirilor* din provocările deschiderilor civilizaționale și culturale în educare-inovare, raportul este supus formalizării, decât implementării și racordării lui la nevoile și necesitățile membrilor și comunității în general. De ce? Deoarece raportul educare-inovare constituit are nevoie nu doar de parte formală sau logistică, ci și de instituții sociale reziliente de a valorifica produsul obținut, adică specialistul pregătit. Acesta din urmă pregătit corespunzător atât pentru

prezent, cât și pentru viitor are nevoie de a se încadra în piața muncii unde își valorifică competențele. În acest sens societățile în curs de dezvoltare așa cum este și cazul societății Republica Moldova piața muncii rămâne în curs de stabilizare chiar dacă conform Agenției de rating Moody s indică o stabilitate, dar aceasta este una pe termen mediu [8]. În timp ce crizele cu care se confruntă reduc din posibilitățile încadrării specialiștilor în toate domeniile economiei. Posibilitățile care minimalizează rostul concurenței la toate nivelurile raportului educare-inovare. În spațiul unei atare societăți instituțiile responsabile de educare -inovare insuficient l-au raportat la nevoile și necesitățile economiei naționale. Astfel se explică și suprasolicitările pentru anumite specializări, dar și exodul masiv spre alte societăți, chiar și cu riscul de ași abandona domeniul. Se atestă o altă fațetă a paradoxului contemporan când o societate în curs de dezvoltare pregătește specialiști pentru comunitățile prospere.

Concomitent notăm că, educare–inovare și *vice versa*, fiind sub incidența *reînoirilor* din provocările matricei societății, necesită redimensionări și recuperări sistemice și complexe. Acestea, la rândul lor, generează procese total diferite care se reflectă în conexiunile individual, comunitar și environment. Printre procesele care se află în avangardă redimensionărilor se află cel educațional, de cercetare și conectate cu cel cultural. Redimensionări care înseamnă susținerea și atragerea simultan a părților, inclusiv aducerea complementarității în prim-plan. De asemenea că, atragerile catalizează răsturnări în scala priorităților unde nu partea, ci complimentarul deține întâietatea, profilarea de situații care balansează mai mult spre incognoscibil decât cognoscibil. În această situație apelul la complexitate prin studii inter și multidisciplinare de rând cu implicarea și altor actori sociali se va menține fructificarea celorlalte forme ale cunoașteri (de rând cu cele științifice) Cu atât mai mult cu cât, conexiunile desemnează și ascensiunea rolului comunicării structurale dintre participantele scalei priorităților responsabilă de educare - inovare - cercetare , deopotrivă cu valorificarea și perpetuarea lor de actorii sociali.

În acest sens, cea mai succintă radiografie a modului în care se desfășoară procesul educațional evidențiem prezența masivă a *curriculei* inovare-eveniment. Vorbim de amploarea pe care a luat-o tendința de a limita cunoștințele la cele care vor fi efectiv puse în practică. Or, prin exercițiul repetat și al transmiterii cunoștințelor, învățarea îl face pe cel care beneficiază de ea apt pentru un anumit număr de activități, pentru perfecționarea

acestora, precum și pentru dobândirea de dispoziții noi și cu cât este mai ridicat nivelul acestui învățământ, cu atât mai mari sunt opțiunea și numărul de „debușeuri” oferite[9]. Cu toate că, formal se susține că accentul se pune pe inovare-capacitate-sistem. Un exemplu deloc de neglijat ține de Procesul de La Bologna și aplicarea acestuia în realitatea socială pe segmentul european. Conform dezideratelor enunțate procesul dă un nou impuls educației și o aduce la cerințele și necesitățile societății contemporane. Dar dincolo de declarațiile formale trecerea la implementare și aplicat în diferite comunități deja au evidențiat mai multe neconcordanțe, deoarece axat pe pregătirea profesională se viciază componenta de cultură generală a viitorului specialist. Asistăm la perpetuarea tot mai mult la neglijarea caracterului umanist al *curriculei*, unde disciplinele acestui domeniu sunt trecute de la capitolul fundamental la cel opțional.

În acest sens în matricea societății Republica Moldova sistemul universitar de departe n-a fost structurat, chiar dacă se susține că s-au întreprins reforme, inclusiv aderarea la Procesul de la Bologna (2006) sau cea din 2022. La un an distanță de reforma din 2022 demonstrează o abordare cantitativă și nicidecum una calitativă. Menționăm că, reforma din 2022 s-a extins și peste institutele de cercetare ale Academiei de Științe a Moldovei, reformate prin cea din 20017 și transferate în cadrul ministerului educației. Se constată că, acest șir de reforme slab pregătite pentru a fi derulate în loc să fortifice fracturează conexiunile clusterului educație-știință-inovare. Clusterdevenit un sinecuanon în dezvoltarea tuturor domeniilor de activitate în Republica Moldova este dezavuat. Or, absorbția institutelor de cercetare de departe nu s-a soldat cu elaborarea unei *curicule* universitare în care să se valorifice rezultatele importante pe plan internațional obținute de institutele de cercetare. Prezența acestora în universități, continuarea cercetărilor și implicarea lor în pregătirea studenților.

Referințe bibliografice

1. Florian M. Recesivitatea structurii lumii. Vol.1. București: Editura Pro, 2003. Vol.II, 2004.
2. Gubser M. Franz Brentano's Ethics of Social Renewal. In: The Philosophical Forum, 2009, 4(3), pp.339–366.
3. Pascaru A. *Provocările societății în algoritmi de cunoaștere*. Chișinău: Print – Caro, 2023.

4. Pascaru A. *Filosofia reînnoirilor în societatea postpandemie*. În: *Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post pandemie*. Chișinău: Lexon-Prim SRL, 2021, pp.12-61.
5. *Ibidem*, pp.12-61.
6. Hadot P. *Filosofia ca mod de viață. Convorbiri cu Jeannie Carlier și Arnold I. Davidson*. București: Editura HUMANITAS, 2019.
7. Pascaru A. *Provocările societății în algoritmi de cunoaștere*. Chișinău: Print – Caro, 2023.
8. Agenția de rayting Moodys a avansat perspectiva Republicii Moldova - de la negativ la stabil. În: www.gov.md
9. Henry M. *Barbarie*. Iași: Institutul European, 2008.
10. Ordine N. *Utilitatea inutilului. Manifest* (cu un eseu de A. Flexner). București: Editura: Spandugino, 2020.

НАСИЛИЕ В КОНТЕКСТЕ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ: ЭТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Светлана Пустовит, д.филос.н., профессор
Национальный университет здравоохранения Украины
имени П. Л. Шупика, Киев, Украина
pustovit-sv@ukr.net

VIOLENCE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: ETHICAL AND LEGAL ASPECTS

Philosophical consideration of the violence is extremely important in the modern world. All civilizations had norms aimed at limiting violence, including violence during war, since such norms represented the essence of the evolutionary development of European civilization. One of the key contradictions in international politics, regarding the assessment of Ukraine's tactics and strategy in the war against Russia, is the confrontation between two ethical positions: the position of a just war and the position of political realism.

Философское рассмотрение проблематики насилия чрезвычайно важно в современном мире. Несмотря на утверждение гуманистических идеалов и приоритеты принципов толерантности, солидарности, справедливости в социальной политике развитых стран мира, 20 век